

Слижук Олеся Алімівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*
olesja_2014@ukr.net

ПРИНЦИПИ ДОБОРУ ЗМІСТУ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ У НАУКОВО-МЕТОДИЧНІЙ СПАДЩИНІ Н. ВОЛОШИНОЇ

Ключові слова: літературна освіта, зміст освіти, Н. Й. Волошина, навчальна програма, учні-читачі.

Інтеграція й переосмислення методичних ідей видатних науковців для розвитку сучасної літературної освіти наразі є перспективним дослідницьким напрямком. Значний внесок учених-методистів ХХ століття Н. Волошиної, А. Градовського, Є. Пасічника, Б. Степанишина та ін. став міцним підґрунтям для сучасної Нової української школи. Навчанню літератури в школі ці вчені надавали особливого значення, ретельно добирали зміст «людинознавчого» предмета, методи його викладання. Безсумнівно цінним є внесок Н. Волошиної у формування літератури як шкільного предмета. Вона вважала, що «разом з усіма шкільними предметами і, передусім, в єдності суспільно-гуманітарного циклу, література формує нову особистість. Дальше покращення рівня викладання літератури в школі, посилення її ролі в удосконаленні всього навчально-виховного процесу відповідно до сучасних потреб нашої держави, зміцнення зв'язку викладання цього предмета з життям спрямовується на те, щоб мистецтво слова краще допомагало молодим людям розуміти навколишній світ, відчувати його в усьому многогранні, працювати в суспільстві на повну потужність сил» [3, с. 48].

Як авторка «Концепції літературної освіти», шкільних програм і підручників з української літератури, Н. Волошина особливо дбала про педагогічно збалансований та літературознавчо досконалий зміст літературної освіти. Основними принципами його добору вона вважала:

- системність і послідовність у доборі художніх творів;

- урахування інтересів та життєвого досвіду учнів для залучення їх до читання художньої літератури;
- розвиток читацької компетентності, який передбачав формування в учнів здатності розуміти прочитаний художній текст, аналізувати його та висловлювати власні думки про нього;
- естетична цінність творів, що спрямована на формування в учнів почуття прекрасного, розвиток їхніх естетичних смаків;
- національно-патріотична тематика літературних творів.

Розглядаючи концепцію формування змісту літературної освіти Н. Волошиної крізь призму сучасних освітніх реформ, можемо констатувати актуальність її фундаментальних ідей про визначальну роль літератури у формуванні особистості, про розвиток читацької компетентності та естетичне виховання учнів. У науково-методичних працях Н. Волошиної закладені й концептуальні засади особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів у навчанні літератури.

У центрі науково-методичних розробок Н. Волошиної центральне місце займала особистість учнів-читачів, відтак її авторська методика роботи з текстом художнього твору спонукала їх не просто запам'ятовувати зміст, а критично його осмислювати, формулювати на його основі власні судження, аргументуючи їх. Ці навички є основою наскрізних умінь, які є результатами розвитку ключових компетентностей Нової української школи.

З метою формування цілісного світогляду учнів, Н. Волошина радила використовувати у процесі навчання літератури міжпредметні зв'язки, інтегруючи у процесі аналізу художніх творів знання з різних шкільних наук.

Найтісніші зв'язки вона вбачала у навчанні двох шкільних курсів літератур – української та зарубіжної, а також «Мистецтва». Так у другій половині ХХ століття у літературній освіті почав формуватися культурологічний підхід, що й нині відображається у змісті сучасних програм і підручників української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної).

Принципи формування змісту літературної освіти, розроблені й успішно апробовані в кінці ХХ ст. Н. Волошиною, в умовах сучасних освітніх реформ потребують адаптації. Це зумовлено новими реаліями соціуму, зумовленими викликами, перед якими постала система освіти в Україні: зміною освітніх парадигм, цінностей нового покоління, євроінтеграційними процесами, всесвітньою пандемією, війною, міграцією населення. Істотних змін зазнали й вимоги до укладання програмового й методичного забезпечення літературної освіти, пов'язані не тільки зі змістовими, але й з результативними та операційними орієнтирами.

У центрі уваги сучасної літературної освіти залишається формування особистості учня-читача, тому метою навчання літератури в школі є розвиток предметної читацької та ключових компетентностей. Ідеї Н. Волошиної в цих умовах продовжують втілюватися за допомогою поєднання традиційних та новаторських прийомів навчання: використання електронних бібліотек, цифрових інструментів, інтерактивних платформ для проведення уроків літератури та самостійного читання; залучення учнів до виконання дослідницьких літературних проєктів, що сприяє розвитку творчих здібностей учнів; диференціація навчання відповідно до потреб учнів; проведення міжкультурного діалогу для розвитку світогляду, розуміння культурного розмаїття та місця національної української літератури у світовому літературному процесі.

Потреба посилення національно-патріотичного виховання учнів залишається актуальною. Сучасні модельні навчальні програми та підручники літератури, розроблені в Інституті педагогіки НАПН України орієнтовані на формування соціальної та громадянської компетентності як ключової. Для цього посилено їх аксіологічну змістову лінію. У традиційних темах з фольклору та української класичної літератури відтворено зв'язки із актуальними сучасними проблемами, розкрито проблеми історичної й культурної пам'яті українського народу. Для цього у тематичних блоках модельних навчальних програм представлено й твори сучасної літератури.

На думку Н. Волошиної, основою шкільної літературної освіти, періодом розвитку стійкого інтересу до читання художньої літератури є 7-8 класи. «Відмінні риси програми для цих класів: хронологічне розміщення письменників і творів, побудоване на принципі історизму, виразніше зв'язується з історією суспільства і літератури» [3, с. 40]. У сучасних підручниках української літератури, інтегрованого курсу літератур для 7 і 8 класів наявна спеціальна рубрика «Історичні паралелі», яка розкриває різні аспекти розкриття історичного контексту літературних творів, їх зв'язок із історією та сучасністю.

Отже, науково-методичні напрацювання Н. Волошиної стали підґрунтям сучасної моделі шкільної літературної освіти. Особливого значення в умовах реформування освітньої системи в Україні набувають принципи спрямування змісту та застосування сучасних методів у навчанні української літератури, інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної).

Література

1. Бондаренко Ю. Загальна модель шкільного навчання української літератури: монографія. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 392 с.
2. Гоголь Н. Культурологічний підхід у змісті шкільної літературної освіти (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.): монографія : за наук. ред. д-ра пед. наук Т. О. Яценко. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 482 с.
3. Наукові основи методики літератури : навч.-метод. посіб. / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
4. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ: Педагогічна думка, 2016. 360 с.